

به بهانه سفر 3 روزه رئیس جمهوری به هند

هندوستان؛ همسایه کهن

عباس ملکی. رئیس اسبق دفتر مطالعات سیاسی وزارت خارجه

جواهر لعل نهرو، از رهبران جنبش استقلال هند و نخست وزیر این کشور، از 1947 تا 1964 در مدت زمانی که در زندان های هند در دوره استعمار انگلیس محبوس بود، برای دخترش، ایندیرا، نامه هایی می نوشت. نهرو که حقوق دانی زبردست و فارغ التحصیل دانشگاه آکسفورد بود، در مجموعه این نامه ها که بعداً در کتابی چندجلدی به نام «نگاهی به تاریخ جهان» منتشر شد، درباره نقاط مختلف جهان، تمدن ها و حکومت ها سخن می گوید. او درباره سرزمین و تمدن ایران این چنین نامه خود را شروع می کند: «اکنون به ایران، به سرزمینی که گفته می شود روحش به هند آمده و در بنای تاج محل کالبد و جسم متناسبی برای خود یافته است، برویم». او سپس به هنر و سنت های ایرانی و سیر تطور و مداومت و تکامل آنها پرداخته است. او از فردوسی و عمر خیام یاد کرده و ادامه می دهد: «به دنبال آنان شیخ سعدی شیرازی آمد که یکی از بزرگ ترین شاعران ایران است و شاگردان مدارس هند در چندین نسل گذشته کتاب های گلستان و بوستان او را می آموختند و در خاطر حفظ می کردند». او از تأثیر زبان فارسی در شبه قاره هند آگاه است: «زبان فارسی در دربار امپراتوران مغول هند و به طور کلی در آسیای غربی زبان فرهنگ شمرده می شود و مانند زبان فرانسوی در اروپاست».

سفر یک خانم گاندی به تهران

در سال 1966 میلادی ایندیرا، دختر نهرو، حکومت را از طریق نخست وزیري به دست گرفت و توانست سیاستمدارانه و با اقتدار دولت را اداره کرده و هند را به عنوان یک کشور آسیایی در صحنه بین المللی مطرح کند. او با فیروز گاندی، یک ایرانی حقوق دان، ازدواج کرد. ایندیرا از ابتدا به صحنه سیاست روی آورد و نهایتاً پس از چند بار نخست وزیري در 1984 در یک انفجار تروریستی کشته شد. دو پسرش سانجای و راجیو هم به صحنه سیاست در هند روی آوردند. سانجای در حادثه هواپیما در 1980 کشته شد و راجیو که در یک دوره به نخست وزیري رسیده بود، در 1994 در مبارزات انتخاباتی در یک انفجار تروریستی به قتل رسید. آخرین سفر راجیو گاندی به خارج از کشور، سفر او و همسرش، سونیا گاندی، به تهران بود. بعدها در جریان اجلاس کشورهای حاشیه اقیانوس هند در دهلی نو، بر سر میز شام، خانم گاندی با اشتیاق از خاطرات شیرین سفر به تهران همراه با راجیو سخن می گفت. در زمان سفر، راجیو هیچ گونه سمت دولتی ای نداشت و وزارت خارجه ایران به دلیل احترام به خانواده گاندی، به ویژه خانم ایندیرا گاندی و نقشی که در لغو میزبانی عراق برای اجلاس وزرا و رهبران کشورهای عدم تعهد در عراق به دعوت صدام حسین در 1985 داشت، این سفر را تدارک دیده بود. دفتر مطالعات سیاسی وزارت خارجه مسئول پذیرایی از خانم راجیو و همسرش بود. ما یک خودرو و یک راننده در اختیار این زوج گذاشتیم و آنها تهران را حسابی گشتند. خانم سونیا گاندی می گفت: «با راجیو به بازار تهران رفتیم. من یک لباس ساری هندی پوشیده بودم که به حجاب زنان ایرانی نزدیک تر بود. همین طور که راه می رفتیم و به فرش ها نگاه می کردم، یک باره پایم در چاله ای وسط بازار فرو رفت. راجیو جلوتر از من حرکت می کرد و متوجه نشد. به زمین افتادم. یکی از جوان هایی که در جلوی یکی از حجره های نزدیک من نشسته بود، از جا پرید و آمد دست من را گرفت و همین طور که داشت من را از روی زمین بلند می کرد،

جمله‌ای به زبان فارسی به این مضمون گفت که آیا سلامت هستید خانم گاندی؟ من فقط دو کلمه خانم و گاندی را متوجه شدم. بعد راجیو هم آمد و به دعوت آن جوان ایرانی رفتیم داخل حجره روی صندلی نشستیم. من به میچ پایم دست می‌کشیدم که مبادا استخوانش شکسته باشد. برایمان چای آورد. من از این همه محبت و میزبانی شگفت‌زده شده بودم. با خودم فکر کردم که شاید وزارت خارجه ایران از قبل برنامه دیدار ما از بازار تهران را هماهنگ کرده، زیرا این مرد من را می‌شناخت و من را به نام صدا کرد. وقتی که درد پایم بهتر شد و می‌خواستیم از حجره خارج شویم، از جوان تشکر کردم و گفتم که یک سؤال از شما دارم؛ شما از کجا در این ازدحام بازار من را شناختید و به نام صدا کردید؟ جوان کمی تأمل کرد و گفت مگر شما هندی نیستید؟ گفتم چرا. جوان خیلی عادی پاسخ داد خوب همه زنان هندی خانم گاندی هستند دیگر».

روابط ایران و هند ریشه در تاریخ دارد. واقعیت این است که هند در عین حال که یک لحاف چهل‌تکه است و مکاتب فکری و گرایش‌ها و مذاهب مختلف با مردمانی با نژادهای متفاوت در کنار یکدیگر به صورت مسالمت‌آمیز زندگی می‌کنند، اما تأثیر ایران و زبان فارسی بر شبه قاره هند انکارناپذیر است. همسایگی ایران و هند در آسیای جنوبی و آسیای جنوب‌غربی، این روابط را تعمیق بخشیده است. در طول تاریخ کمتر ملتی به اندازه ایرانیان و هندیان با هم ارتباط دیرینه و تنگاتنگ داشته‌اند. پس از اسلام، این تعاملات توسعه بیشتری یافته و فرهنگ اسلام از سرزمین ایران به هند رفت و سرگذشت و سرنوشت این ملت، در مقاطع متعددی از تاریخ ورود اسلام به هند، به یکدیگر گره خورد؛ تا جایی که در زمان صفویه، امپراتوری بابرین با حمایت ایشان قدرت یافت و زبان و هنر و معماری ایرانی، بر شئون فرهنگی هند حاکم شد. امروزه تعداد کتب خطی فارسی و آثار نقاشی مکتب‌های قزوین و اصفهان در هند، بیش از ایران است و چشم سیاحان خارجی در هند به شاهکارهای معماران ایرانی همچون تاج محل روشن می‌شود. فرهیختگان هند، همواره ایران را به عنوان مهد تمدنی که تعاملاتش با هند تأثیرات فراوانی بر آن گذاشته، محسوب کرده‌اند. نمونه‌هایی از این نگرش را در آثار جواهر لعل نهرو مانند نگاهی به تاریخ جهان، کشف هند از عظمت فرهنگ ایرانیان و سخنان و مقالات رایبندرانات تاگور درباره حافظ می‌توان دید.

هند امروز

هند بزرگ‌ترین دموکراسی جهان و دومین کشور از لحاظ تعداد جمعیت با جمعیتی حدود یک میلیارد و 300 میلیون نفر است و بدون شك، نقش مهمی در سازمان‌های بین‌المللی دارد. حدود 40 درصد از کارکنان سازمان‌های تخصصی ملل متحد هندی هستند. اگر قرار باشد که به کشورهای عضو دائم شورای امنیت ملل متحد، کشوری اضافه شود، هند از اولین انتخاب‌ها خواهد بود. جنبش غیرمتعهدها از زمان جواهر لعل نهرو در هند شروع شد. امروزه هند یکی از دارندگان سلاح هسته‌ای در جهان است. هند از نمونه‌های موفق در خودکفایی صنعتی و کشاورزی است که جایگاه ویژه‌ای را در جهان از لحاظ اقتصادی کسب کرده است.

ایران و هند پس از انقلاب اسلامی ایران در 1979 روابط خود را توسعه دادند. ایران تا قبل از انقلاب عضو سازمان پیمان مرکزی بود که به نوعی در برابر کشورهای بلوک شرق مانند اتحاد شوروی و کشورهای نزدیک به مسکو مانند هند صف‌آرایی کرده بود. ایران و هند جزء گروه 77 و همچنین گروه 15 هستند. در قالب همکاری‌های آسیایی هند در کنار روسیه، چین و ژاپن، ایران می‌تواند یکی از قطب‌های اساسی را در چارچوب منطقه‌گرایی شکل دهد. همکاری‌های ایران و هند در زمینه‌های انرژی، فرهنگ و دیالوگ تمدنی برای دیگر کشورها می‌تواند نمونه‌ای قابل قبول باشد. هر دو کشور در سازمان همکاری‌های شانگهای یکی به صورت عضو و یکی به صورت ناظر هستند. در صحنه جهانی نیز ایران و هند همچون دو همسایه نزدیک با یکدیگر همکاری می‌کنند. در فعالیت‌های منطقه‌ای با پتانسیل بالا برای رسیدن به منافع مشترک در گسترش همکاری‌های اقتصادی، سیاسی و تجارت، مبارزه با مواد مخدر و مبارزه با تروریسم تلاش می‌ورزند تا از این رهگذر به صلح و ثبات منطقه‌ای و جهانی دست یابند. رهبران سنتی هند مانند خانم ایندیرا گاندی، راجیو گاندی و ناراسیمها رائو به ایران نگاه مثبت تاریخی و استراتژیک منطقه‌ای داشتند. اما نگاه رهبران جدید هند به ایران مانند گذشته نیست. نخست‌وزیر مودی با دیدگاه اصلاحات اقتصادی خود در فکر توسعه همه‌جانبه هند است و

افرادی مانند او شاید به زندگی با ارزش‌های غربی بیشتر از ایران اهمیت می‌دهند. گرچه در همین چارچوب مجدداً نیازهای انرژی هند، آنان را به داشتن رابطه نزدیک با ایران ملزم می‌کند.

منافع و نگرانی‌های مشترک

در سال‌های اخیر هند تحولات چندجانبه‌ای را پشت‌سر گذاشته است. از اوایل 1990 در دولت حزب کنگره به رهبری مان موهان سینگ که خود از اقتصاددانان صاحب‌نام است، هند به آزادسازی اقتصادی روی آورد. خروج نیروهای شوروی از افغانستان و سپس فروپاشی شوروی، هند را از وضعیت دوقطبی رها کرد. شوروی و هند از یک سو و آمریکا و پاکستان از سوی دیگر در مسائل ژئوپلیتیک منطقه بازیگر بودند. از سوی دیگر هند و چین دارای اختلافات مرزی هستند و چین از پاکستان برای فشارآوردن بر هند استفاده می‌کند. دوری هند از سوسیالیسم و نزدیکی به نظام بازار آزاد به هند اختیار عمل بیشتری داد. به نوعی که روابط خود را با کشورهای غربی نزدیک‌تر کرد. در 1998 هند با آزمایش موشک هسته‌ای باعث تحریم‌های گسترده آمریکا علیه این کشور شد. اما دیرین ناپدید شدن با توجه به حادثه 11 سپتامبر و وزن فوق‌العاده هند در مسائل بین‌المللی و آسیایی، سیاست خارجی آمریکا از تکیه کردن به پاکستان به سمت هند چرخید و دو کشور پیمان استراتژیک را در 2003 امضا کردند. دو کشور ایران و هند درباره نگرانی‌های منطقه‌ای در آسیای جنوبی به‌ویژه امنیت و ثبات منطقه‌ای دارای تناقض جدی نیستند، بلکه منافع و نگرانی‌های مشترک دارند. علاوه بر قرابت جغرافیایی، ایران و هند دارای منافع مشترک نیز هستند. همچنین دو کشور دارای منافع در آسیای مرکزی هستند. این منطقه وسیع که در گذشته در تسلط روسیه و اتحاد شوروی بوده، اکنون به دنبال مدلی برای توسعه همه‌جانبه و رشد اقتصادی است. هند چندان با پروژه بزرگ چین با نام «یک کمربند، یک جاده» همراه نیست. با توجه به عدم دسترسی مستقیم هند به آسیای مرکزی و افغانستان، نقش بندر چابهار تنها بندر اقیانوسی ایران آشکار می‌شود. هند ایران را به‌عنوان شاهراه اصلی رسیدن هند به آسیای مرکزی و قفقاز تلقی می‌کند و مایل است که از این مسیر ترانزیت هرچه بیشتر استفاده کند. مسئله افغانستان یکی از آن نگرانی‌های مشترک است. به لحاظ همکاری‌های دفاعی نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی با نیروی دریایی هند می‌تواند مانورهای مشترک برگزار کنند. مسئله کشمیر یکی از نقاط افتراق بین ایران و هند است. درباره افغانستان دو کشور ایران و هند عقیده دارند منافع ملی آنان ایجاب می‌کند که شاهد افغانستانی امن، قوی و مستقل، عاری از مداخله خارجی و با ظرفیت در مقابله با نیروهای خارجی، توانا در حکومت با مبنای وسیع اجتماعی منعکس‌کننده تکرر جامعه افغانستان و با ثبات از طریق اجماع ملی فراگیر که از سوی افغان‌ها و نه نیروهای خارجی انجام پذیرفته، باشند. در گذشته به دلیل نزدیکی مواضع هند و اتحاد شوروی، ایران و هند در موضوع افغانستان با یکدیگر تفاوت نظر داشتند. اما با خروج نیروهای شوروی از افغانستان در 1988 و سپس فروپاشی اتحاد شوروی در 1991 و به‌ویژه از 1996 که کنترل کابل به دست طالبان افتاد، ایران و هند مواضع خود را به یکدیگر نزدیک کردند. آنها از حکومت برهان‌الدین ربانی که در نقاط محدودی در شمال افغانستان مستقر بود، حمایت کردند. این حمایت در ابتدا سیاسی، سپس مالی، آنگاه لجستیک و نهایتاً نظامی شد. در 9 سپتامبر 2001 احمد شاه مسعود به دست دو نفر از عناصر القاعده ترور شد و در 11 سپتامبر 2001 برج تجارت جهانی در نیویورک مورد حمله قرار گرفت. همکاری‌های چهارجانبه ایران، هند، روسیه و تاجیکستان در پشتیبانی از نیروهای ائتلاف شمال به رهبری هم‌زمان مسعود ادامه یافت. در پی قصد نیروهای آمریکایی برای ورود نظامی به افغانستان، نیروهای ائتلاف شمال با طراحی و رایزنی با گروه کشورهای چهارگانه از شمال به سمت کابل روانه شدند و پس از فتح کابل و استقرار در بگرام، نیروهای آمریکایی توانستند که در افغانستان به زمین بنشینند. در تحولات اخیر در افغانستان مجدداً هند و ایران منافع مشترک خود را باز می‌یابند. گرایش آمریکا و دولت غنی در مذاکره و نزدیک شدن به طالبان و تقسیم آنان به طالبان خوب و طالبان بد، با مخالفت هند و ایران مواجه شده است. به صورت کلی ایران و هند از جریان‌های افراطی در منطقه به‌ویژه افراط‌گرایی اسلامی در پاکستان و افغانستان خود را مبرا و مخالف می‌دانند.

اقتصاد هند

هند در سال‌های گذشته رشد درخورتوجهی را تجربه کرده است. از 1990 تاکنون به صورت متوسط رشد اقتصادی هند هفت درصد بوده است که با توجه به جمعیت یک میلیارد و 300 میلیونی این کشور رشد درخورتوجهی است. پیش‌بینی می‌شود که جمعیت هند در 2018 یک میلیارد و 350 میلیون شود که به جمعیت چین نزدیک است. در 2020 هند چهارمین اقتصاد دنیا خواهد شد. رشد بالا و نرخ رشد جمعیت، نیاز به انرژی را دوچندان می‌کند. وضعیت محیط زیست نیز در هند و به‌ویژه در شهرهای بزرگ مناسب نیست و استفاده از زغال‌سنگ، آلودگی هوای هند را دوچندان کرده است. استفاده از گاز طبیعی در هند به تدریج در حال افزایش است. در آینده‌ای نزدیک هند ششمین مصرف‌کننده انرژی در جهان خواهد بود؛ با این حال هند از لحاظ منابع داخلی انرژی ذخایر کوچکی از نفت و گاز اما منابع بزرگی از زغال سنگ دارد. هند در حال حاضر نیاز شدیدی به افزایش تولید الکتریسیته دارد. چیزی در حدود هفت درصد به صورت سالانه؛ اگر بخواند رشد اقتصادی هفت درصدی خود را حفظ کند. منابع تغذیه هند از لحاظ انرژی چندان متنوع نیست. خط لوله گاز ایران-پاکستان-هند از طرف هند در سال‌های گذشته پذیرفتنی اعلام شد. در خط لوله ترکمنستان، افغانستان، پاکستان و هند (تاپی) توافقات بین چهار کشور نهایی شده؛ اما اجرائی نشده است. هند در پی خط لوله گاز از میانمار به هند بود که با توجه به قراردادهای جدید مابین میانمار و چین امکان اقتصادی بودن این خط لوله جدید کمتر می‌شود. بنگلادش در گذشته مایل به فروش گاز به هند بود که با توجه به افزایش مصرف این کشور، این کار هم امکان‌پذیر نیست. هند در حال حاضر بیشتر نیاز خود را از طریق دریافت گاز مایع شده (الان‌جی) از طریق دریا از قطر و استرالیا انجام می‌دهد. در بخش نفت خام، هند 80 درصد مصرف خود را از خارج از کشور وارد می‌کند. صادرات نفت خام ایران به هند ادامه دارد؛ اما برای صادرات گاز طبیعی باید راهی اندیشیده شود. ایران اگر بتواند به کشورهای همسایه گاز بفروشد، با افزایش وابستگی متقابل، امنیت خود را افزایش داده است. سرمایه‌گذاری هند در ایران چندان درخورتوجه نبوده است. در سال‌های اخیر هند حدود 10 میلیارد دلار در ایران سرمایه‌گذاری کرده است. همکاری‌های ایران و هند در حال حاضر در زمینه‌های انرژی، سیاست، فرهنگ، اقتصاد و دیالوگ تمدنی توسعه می‌یابد. توصیه‌هایی که برای ایران در رابطه با هند می‌توان انجام داد، عبارت‌اند از:

1. آشنایی با اصلاحات اداری و دولتی در هند و روش‌های اصلاح مقررات و ضوابط برای تسهیل کسب‌وکار
2. راه‌اندازی مجدد دیپلماسی «هویت آسیایی»
3. هماهنگی بیشتر با هند در سیاست‌های مربوط به افغانستان
4. تشویق و تقویت همکاری‌های تجاری با هند از طریق بندر چابهار در چارچوب کریدور شمال-جنوب
5. ایجاد ابتکار برای همکاری‌های مربوط به انرژی بدون واسطه
6. ارتقای امنیت مسیرهای کشتی‌رانی در اقیانوس هند با همکاری هند
7. توجه به همکاری‌های آموزش عالی با هند و تبادل محقق و پژوهشگر در زمینه علوم پیشرفته به‌ویژه علوم کامپیوتری
8. پیگیری دیالوگ فرهنگی بین ایران و هند از جمله تقویت کرسی‌های زبان فارسی در دانشگاه‌های هند
9. آشنایی با سیاست‌های هند در زمینه هندیان خارج از شبه‌قاره، چگونگی هماهنگی با آنها و چگونگی این موضوع که 40 درصد از کارکنان سازمان‌های تخصصی ملل متحد هندی هستند.

http://sharghdaily.ir/?News_Id=162437